

מבוא ליחידת הוראה לכיתות א' – ג'

יחידת ההוראה לכיתות א' – ג' תתמקד ביעד 15 – חיים על פני האדמה המבטיחים הגנה על מערכות אקולוגיות ביבשה, שחזרון וקידום שימוש בר קיימה בהן, תוך יישום זכויות ילדים ובני נוער בסביבות חיים שונות.

היחידה שמה דגש על ערך הפליאה¹ מתוך הכרה בחשיבותו לטיפוח עמדות פ-רו-סביבתיות. נשאל איפה מהי פליאה? הפליאה היא חוויה, ולרוב גם חוויה בלתי מילולית לכן לא ניתן להסבירה באמצעים מילוליים. פליאה יש לגלותה באמצעות התנסות בסביבה עצמה. הפליאה חשובה מאוד למעשה החינוכי היות והזיקה והאכפתיות, שאנו מנסים ליצור ולעורר במעשה החינוכי, ושיובילו בסופו של דבר לאחראיות – אפשר למצוא את שורשיהם בחוויית הפליאה. בעידן של משבר סביבתי, רוב האנשים חושבים אך ורק על מה שאנחנו, בני האדם, עושים לטבע וזו מהווה נקודת המוצא להתמודדות עם הנושא. אך בזה הם מדלגים על שלב חיוני מקדים. כי מה שאנחנו מרשים לעצמנו לעשות לטבע הוא פונקציה, הוא פועל יוצא של מה שאנחנו נותנים לטבע לעשות לנו, לחולל בנו. אם הטבע לא עושה לנו דבר, אינו מעורר בנו משהו, אז מדוע שלא נהרוס אותו? או לפחות, ניישב ונבנה בלי גבולות? בספרה, 'תחושת הפליאה', כותבת רייצ'ל קרסון על חשיבות הפליאה עבור ילדים, בהקשר של יחסי הורים-ילדים. לרוב, כשמבוגרים חושבים על טבע בהקשר חינוכי, הם חושבים על העברת ידע והוראת נושאים ועובדות. אך כפי שקרסון כותבת: "זה לא כל-כך חשוב לדעת, חשוב להרגיש". כבודו של הידע במקומו מונח, והוא יגיע יחד עם התגברות השאיפה אליו, כתוצאה של פיתוח היחס הרגשי והערכי. קרסון מדגישה שאכן ילדים זקוקים לעזרת מבוגרים על-מנת לפתח ולשמר תחושת פליאה זו. אך לרוב, גם המבוגרים זקוקים לילדים על-מנת לגלות תחושה זו מחדש, להעריכה וביחד לשאול: "מה אם מעולם לא ראיתי מראה זה קודם? מה אם ידעתי שמעולם לא אראה זאת שוב?". דברים אלה מהווים חיזוק לצורך.

¹ מקום למחשבה: מקראה להגות סביבתית; עורך ג'רמי בנשטיין; מרכז השל; 2000

הלמידה החוץ כיתתית היא בעלת ערך רב לתהליך הלמידה היות והיא מעוררת עניין וסקרנות ולכן מגרה יותר ללמידה. למידה חוץ כיתתית מזמנת לתלמיד ולמורה למידה מוחשית בסביבה הטבעית, מעשה שלעצמו בעל ערך להגברת הידע והמודעות של הלומד לסביבתו ולהגברת תחושת האכפתיות והדאגה לסביבה. בנוסף, למידה מחוץ לכיתה היא למידה חווייתית, במהלכה הלומד פעיל ומעורב בתהליך הלמידה. פעילות זו באה לידי ביטוי הן ברמה הפיזית-התבוננות בשטח, איסוף נתונים ואימותם, והן ברמה אינטלקטואלית-חשיבה ברמות שונות, תכנון וביצוע משימות חקר.

במאמרה, מציינת במברגר² (תשס"ח), כי הלמידה בסביבות חוץ – כיתתיות שונה באופן מהותי מהלמידה בכיתה הן בהיותה אירוע חד פעמי והן במורכבות החוויה, הכוללת פן חושי, רגשי, אסתטי ואינטלקטואלי. בנוסף לכך, עצם השינוי בסביבת הלמידה עשוי להוביל להגברת העניין במדע ולשיפור הישגי התלמידים. סביבת הלמידה החוץ - כיתתית עשירה בגירויים, ולכן הלמידה בה מבוססת על סקרנות ומוטיבציה פנימית. כדי שגילויי הסקרנות יהפכו ללמידה משמעותית, יש צורך בתנאים שיעודדו למידה .

תרומת הסיור הלימודי הוא רב ומגוון. סיור המתוכנן כראוי מסייע בהעמקת הלמידה, שיפור הישגים בתחום תוכן מדעי נלמד. מעבר לכך ישנה אפשרות להישגים מגוונים אחרים בשיפור מיומנויות חברתיות, שיפור דימוי עצמי, שינוי עמדות ואמונות. השפעות בתחום הרגשי והקוגניטיבי מעלות את כושר הלמידה באופן משמעותי .

לסיור בסביבה הקרובה תרומה ליישום המטרות הבאות:

יצירת תנאי למידה מסקרנים וחווייתיים המעמיקים את הלמידה :

- יציאה לסביבה הטבעית, הבלתי אמצעית, כמקור גריין ראשון י³ או משני י⁴ לתכנים מתוך תכנית הלימודים.
- אפשרות למידה ויישום תכנים הנלמדים בכיתה מתוך עניין ובחירה אישית המסייע לחיזוק תחושת העצמה רגשית, וקוגניטיבית המאפשרות פתיחות לקראת למידה מעמיקה יותר .

² במברגר, י. (תשס"ח). לשם מה סיור לימודי? מוטיב כעת, גיליון מס' 1.

³ למידה של חומר חדש תוך התנסות חוץ כיתתית.

⁴ יישום חומר נלמד בכיתה .

שיפור מיומנויות חברתיות:

- האפשרות לעבוד בשיתוף פעולה בקבוצות קטנות ומתוך התעניינות אישית משותפת.
- איסוף מידע, עיבוד מידע וייצוג מידע בתהליך משותף. כל אחד תורם את חלקו והתוצר הוא משותף. תחושת העצמה חברתית עשויה לעלות ולשפר קשרים חברתיים עתידיים.

שינוי או חיזוק עמדות ביחס לתפיסה סביבתית:

- המגע עם הסביבה הטבעית כגורם מחזק או משפר את התפיסה הסביבתית לקראת הצטרפות למאבק בין שימור לפיתוח סביבה טבעית.

ילדים צעירים הם לומדים אקטיביים. הלמידה הכי טובה שלהם מתבצעת בעת התנסות ישירה, משחק אינטראקטיבי וגילוי עצמי, יותר מאשר הניסיון להעביר להם את המידע. ילדים צעירים הם בעלי סקרנות הדורשת ניסיון חושי ישיר יותר מאשר הכללה קונספטואלית.

התבוננות מעמיקה בסביבה מזמנת למידה מסדר חשיבה גבוה. חשיבה מסדר גבוה כהליך חקר וגילוי, דורשת הפעלה של אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה כגון: שאלת שאלות שהתשובות להן רבות, השערת השערות, זיהוי מרכיבים והקשרים ביניהם, השוואה, הסקת מסקנות וייצוג הידע. ההתבוננות מזמנת למידה פעילה המאפשרת פיתוח חשיבה ובעקבות זאת תורמת להבניית ידע חדש. ידע זה נשמר לאורך זמן ועתיד להפוך לשימושי מבחינת הלומד.

כדי להבטיח השגת הגנה על המערכות האקולוגיות, עצירת אובדן של מגוון ביולוגי וקידום שימוש בר קיימה בהן על כל המשתמע מכך, עלינו לזמן ללומד הצעיר התנסויות ללמידה והתבוננות בסביבה הקרובה, לזמן גירויים מוחשיים המעודדים ביופיליה ומטפחים אותה בגיל הצעיר. רגשות אלה, יסייעו לילד להרחיב את ידיעותיו בנושאים סביבתיים ואף לפעול בעתיד למען שמירת הטבע.

מושגי יסוד בתחום חינוך לקיימות

מגוון ביולוגי (Biodiversity)⁵ הוא מושג על המקיף את כל מדדי השונות בטבע: ממגוון מינים, קשת צורות גידול, קשת בתי גידול, קשת החברות בטבע, השונות הגנטית התוך מינית, השונות הגנטית בין פרטי אוכלוסייה וכדומה

ביופיליה (biophilia)⁶ היא אהבה לטבע, נטייה מולדת בקרב ילדים, לחקור ולהיקשר אל עולם הטבע. אמפתיה ואהבה לטבע מתפתחים באופן טבעי בקרב ילדים, בשלבי הילדות המוקדמת, טרם התפתחות היבטים מופשטים, לוגיים ורציונליים. יחס זה הולך ומתעצם נוכח אינטראקציה חיובית וקבועה בטבע. אינטראקציה זו מאפשרת לילדים להרגיש נוח בסביבה הטבעית ואף מעוררת ערכים פרו סביבתיים, אלה צומחים מתוך הקשר הקבוע של הילד עם הסביבה והמשחק בסביבה הטבעית.

נחלת הכלל⁷ – המאגר המשותף, רכוש ציבורי או רשות הרבים הם המשאבים והמוסדות התרבותיים ומשאבי הטבע שכלל חברי החברה יכולים לגשת אליהם ולהשתמש בהם; נחלת הכלל כוללת משאבים כמו האוויר, השמש והמים. משאבים אלו יכולים להיחשב בבעלות כלל האוכלוסייה, או כאלו שאינם בבעלות איש. ניתן לחשוב על נחלת הכלל גם כמשאבים שקבוצות מנהלות למען תועלת אישית וקיבוצית. לרוב, ישנן נורמות ודרכי התנהגות שמאפיינות את הניהול של המשאבים המצויים בנחלת הכלל. נחלת הכלל גם יכולה להיות מוגדרת כצורת ניהול חברתית של משאב לא בידי המדינה או השוק, אלא בידי כלל המשתמשים, בניהול עצמי, באמצעות מוסדות שנבחרו לשם כך.

לשם כך שווה להזכיר את המינוח: “טרגדיה של נחלת הכלל” (Tragedy of the commons) או “הטרגדיה של המרעה המשותף” היא סוג של מלכודת חברתית, בעלת זיקה כלכלית בדרך כלל העוסקת בקונפליקט הנוצר בין הפרטים ובין טובת הכלל בעת ניצול משאבים על ידי אותם פרטים. בבסיס התיאוריה נטען שגישה חופשית וביקוש בלתי מוגבל למשאב יביאו בהכרח לכיליונו של המשאב בדרך של ניצול יתר

⁵ פרבולוצקי, א., פולק, ג. (2001). אקולוגיה התיאוריה והמציאות הישראלית. ירושלים: כרטא.

⁶ Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education for Young Children by Randy White & Vicki L. Stoecklin

⁷ יעדי האו"ם –SDGI – [יעד 15](#)

צדק סביבתי⁸ – הוא מונח חברתי, המתייחס לשוויון והוגנות בחלוקת המשאבים וביחסים ההדדיים. מצב שבו יש שוויון בהיפגעות ו/או בנשיאה של מפגעים סביבתיים בקרב קבוצות חברתיות שונות או במקומות שונים. כלומר, העדר מצב שבו קבוצה אחת סובלת או נהנית מנוכחות / היעדרות משאבים סביבתיים והאחרות לא, וזאת על פי מאפיינים של הקבוצה. שלושה מרכיבים של צדק סביבתי:

צדק חלוקתי -המתייחס להנאה ממשאבים או להיפגעות ממפגעים סביבתיים.

צדק הליכי -המתייחס להוגנות התהליך שעל פיו אירעה הפגיעה .

זכויות אדם סביבתיות - עד כמה הפגיעה ממקור סביבתי בעצם פוגעת בזכויות אדם מוסכמות לאיכות חיים .

⁸ ארזה צ'רצ'מן ; דתות, אתיקה וצדק סביבתי ; מכון ירושלים לחקר ישראל; 2001;